

Landstólpar I

Magnús Kjarian

Prentað sem handrit

Landstólpar eru aðeins prentaðir í 50 eintökum, þar af 15 tölusettum og árituðum.

Þetta er 9. eintakið.

Þragi Sveinsson

REYKJAVÍK 1959 — PRENTUN: HILMIR H.F.

„Strákurinn úr Skothúsinu“

Það virðist næstum tízka hér í landi, að litt upplýstir blessaðir fátækingar meðal hinna ný-ríku stétta, sem náð hafa að safna nokkurri fjárhæð á landsvisu, eignist hugsjónir og hindurvitni. Þetta ágæta fólk sker sig úr af nokkrum einkennum: Gott úrtak þess má sjá við frumsýningar í þjóðleikhúsi, það sækir sínfóniutónleika, kaupir „merkt“ málverk þekktari listamanna og bækur í metratáli; semsagt næsta fráleit og hlægileg iðkun listar og menntar yfirhöfuð.

Þó eru nokkrar fágætar og ágætar undantekningar frá reglu þessari: Þeir, sem iðka menntir sér til yndis og nautnar og láta gott af sér leiða í menningarefnum, án þess að láta sérlega getið í dagblaði. Einn þessara hamingjugarla er tvímælalaust Magnús stórsali og fagurkeri Kjaran.

Magnús Kjaran fæddist 19. apríl 1890 í Vælugerði í Flóa. Foreldrar hans voru hjónin Sigríður Pálsdóttir hreppstjóra á Selalæk Guðmundssonar og Tómas Eyvindarsonar í Dúðu Jónssonar í Sauðtúni í Fljótshlíð Eyvindarsonar samastað. Magnús bjó við hina svörtustu fátækt í æsku. Ungur fluttist hann með foreldrum sínum til Reykjavíkur og bjó fjölskyldan í Skothúsinu, næsta við Melkot, sem nefnt hefur verið Brekkukot í annálum. Magnús gaf sig snemma að verzlunarstörfum, vann hjá Thorsteinsen, stundaði praktískt verzlunarnám í 4 ár og sat í Verzlunarskólunum fyrsta starfsár hans. Hann heillaðist af ung-

mennafélagshugsjóninni og gaf henni síðar óvenjulega fyllingu í lífi sínu, eins og komið verður að. Þá var hann ágætur glímumaður, fór á erlenda grund og gekk að með festu og drenglyndi. Síðar á ævinni hefur hann leikið golf, haldið reiðhesta og siglt snekkju sinni.

Erfiðið og erindið.

Árið 1918 stofnaði hann verzlunina Liverpool með kappanum frækna, Sigurjóni á Álafossi. Letruðu þeir á veggj uppbyggileg hvatningarorð: „Hraust sál í hraustum líkama“ og ismeygilegar auglýsingar: „Kaupirðu góðan hlut, þá mundu hvar þú fékkst hann.“ Verzlunin var mjög ólík krásargutlsverzlunum þeirra tíma, þar sem hvorttveggja fékkst, silki og hákarl. Það var hreint eins og að koma í fagað lista-safn. Þar voru greinilega engir launpukursalar. Magnús varð einkaeigandi verzlunarhússins 1925, en seldi hana og gerðist stórsali nokkru fyrir 1930.

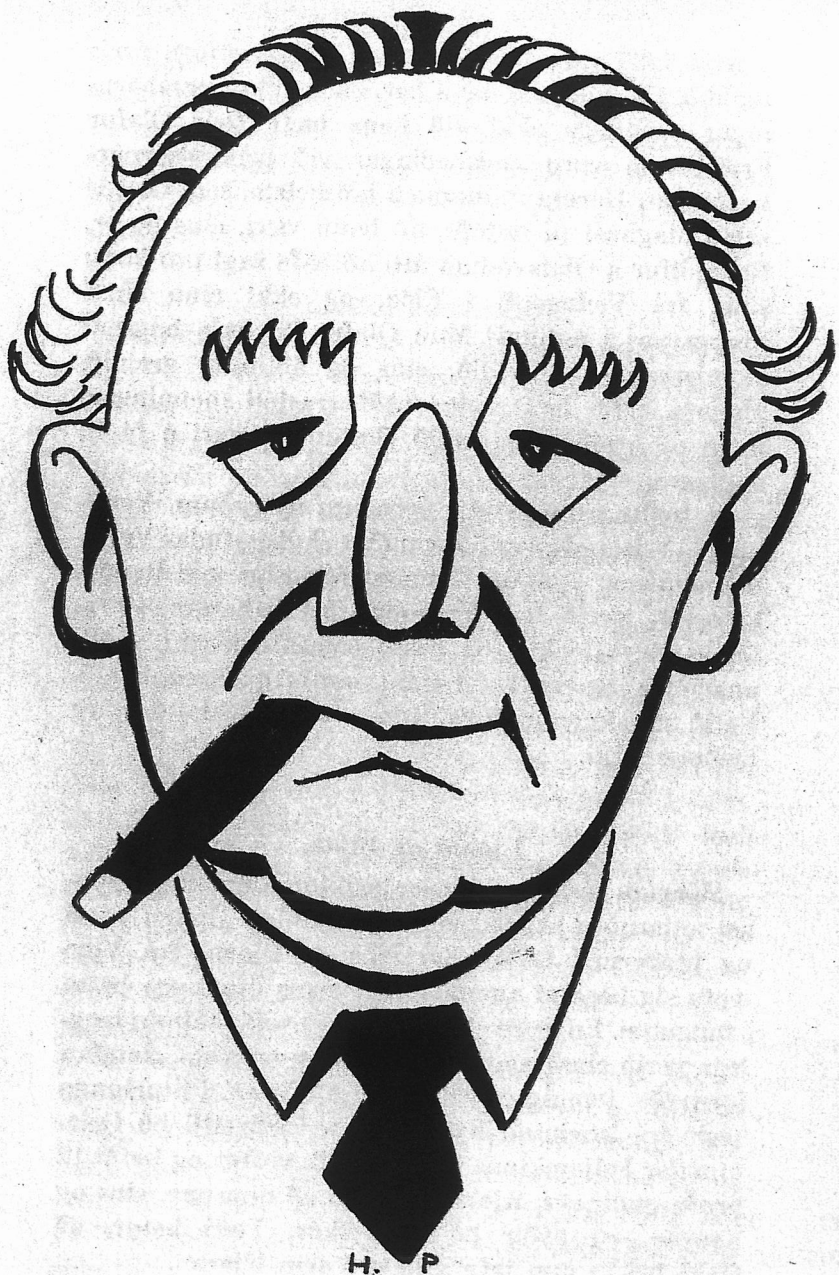
Það varð eitt stærsta árið í lífi Magnúsar. Þá leysti hann mikið og erfitt verk einstaklega af höndum, þegar hann var ráðinn framkvæmdastjóri Alþingis-hátíðarinnar. Hann sat 80 undirbúningsfundum með hátíðarnefndinni, útbjó leiðbeiningabækling handa gestum, sá fyrir stóru sem smáu, háum sem lágum, og „reyndist hinn ágætasti samstarfsmaður og lið-tækur sem bezt mátti á kjósa“ segir í vitnisburði próf. Magnúsar Jónssonar í riti um hátíðina. Ásgeir Ásgeirsson, þáv. forseti Alþingis, kvað starf Magnúsar hafa verið „þrekvirki.“ Ekkert mátti vera skorið við nögl: 30 000 manns höfðu dagadvöl á óbyggðu plássi, þá allfjarri höfuðborg; þar með kóngur og tignir gestir hvaðanæva, auk herskara almúga og ofursmárrar íslenzkrar yfirstéttar. Fyrir starf sitt varð Magnús landsþekktur og ukust viðskipti stór-sölu hans.

Árið 1928 var Magnús kosinn í bæjarstjórn fyrir Íhaldið. Ekki ílentist hann þar, enda slikur smábarn-ingur sennilega ekki við hans hæfi. Þeir Ólafur Friðriksson voru andstæðingar við bæjarstjórnar-kosningar. Herma munnmæli hið helzta, sem Ólafur sagði Magnúsi til hnjóðs, að hann væri, eins og sr. Brynjólfur á Ólafsvöllum átti að hafa sagt um konu sína, frá Vælugerði í Flóa, og ekki einu sinni hreppstjóri í ættinni! Mun Ólafur þó hafa hagrætt sannleikanum ofurlítið, eins og að ofan greinir. Magnús hefði hæft betur ráðherrastóll menningar-mála og áreiðanlega verið flestum riflegri á fé til andlegrar starfsemi.

Þá hefur hann setið í nefndum og ráðum. Verzlunarráði Íslands, verið formaður skólanefndar Verzlunarskólans, í stjórn Stórsalafélagsins og Rauða-krossins. Verið framkvæmdastjóri bakameistara-félags Reykjavíkur og rekið sænskt-íslenzkt verzlunarfélag og veitt forstöðu innflytjendasambandi. Verið sænskur vicekonsull og vitanlega hlotið mörg heiðursmerki.

Ljónið og liljan.

Mörgum sérlega þjóðlega þenkjandi mönnum finnast ættarnöfn skaðleg og stórhættuleg „tungu vorri og þjóðerni.“ Gáfumenn eins og Bjarni frá Vogu æptu sig hása af vandlætingu vegna öfugugga þessa í tungunni. En ættarnöfn geta farið vel í málinu; hæglega verið einskonar endurvakning næstum glataðra fornryða. Þannig er ættarnafnið Kjaran. Í Sturlungu segir frá þrælum Kjaran, sem varðveitti bú Geirmundar heljarskinns í Kjaransvík vestur og hafði 12 þræla undir sér. Kjaran er írskt að uppruna, eins og Kvaran, en þýðir þó ekki skór. Væri betur, að fleiri tækju upp jafn gild orð sem Kjaran.

Magnús Kjaran.

Magnús Kjaran er stofnandi og æðstiprestur Ljóna-klúbbanna og hafa þeir komið mörgu góðu til leiðar. Þar eta menn ekki og drekka eingöngu sér til yndis og útgjalda, heldur styrkja þeir um leið þá, sem hágt eru staddir í þjóðfélaginu. Hafa þeir ljóns-menn lagt mikið að mörkum til fávitahjálpar, einhverrar brýnustu nauðsynjar, sem lengst hefur verið skamm-arlega vanrækt hérlandis. Venjulega eru haldin erindi eða fyrirlestrar um þörf málefni á borðfundum félag-anna. Þar flutti Magnús m. a. eitt sinn erindi um Lilju Eysteins munks, „gimstein islenzkrar andagift- ar og ljóðalistar.“ Kemur þar glögglega fram fræði- manns- og vísindahæfni Magnúsar. Hann hefur kynnt sér efnið mjög rækilega, eignast flestar útgáfurnar sjálfur, en kannað þær allar. Í þessu stutta erindi kem- ur skýrt í ljós skyggni Magnúsar og óvenjuleg þekk- ing á heillandi viðfangsefni, sem tekið hefur hug hans fanginn.

Þá er maðurinn einhver tryggasti ljóðvinur islenzk- ur. Hefur hann safnað sér frábærum kosti ljóðabóka og gengur auk þess með ofurlitla delli útaf tölusetn- ingu; nefnilega númer 1, eða svo lágt sem unnt er. Geldur hann gjarna skringihátt verð fyrir slíka gripi. En líka á hann einstaklega vandað val beztu bók- mennta, einnig tímarit og blöð. Er bókasafn hans eitt bezta einkasafn hér á landi.

Undir feldinum.

Ekki má gleyma einhverju makalausasta uppátæki stórsalans. Það er nefnilega dæmalaus verknaður og framkvæmd á fárra færi. Hann réðist semsé í það stórvirki að rita ævisögu sína, látum það vera, en lét þrykkja hana í einu eintaki, myndskreyta og síðan gaf hann Birgi syni sínum bókina fertugum. Fyrir nokkrum árum las hann kafla úr henni í útvarp á

frídegi verzlunarmanna og er það eitthvert ómengi-asta efni, sem þar hefur flotið á fjörur. Stórsalanum er nefnilega svo í lófa lagið að tjá sig í rituðu máli, hann er ágætur stílisti og skrifar gott, óskrúfað mál. Tækifærisræður hans eru heldur flotkenndari, þá ræður hann ekki við hugarflug sitt og þekkingu og greinir ekki alltaf aðalatriði rétt frá skemmtilegum fróðleikskornum. Þetta bendir til margskiptingar í eðli mannsins. Hann er farsæll kaupahéðinn og sérlega heiðarlegur í viðskiptum, en viðkvæmur hið innra og hefði sennilega kosið rýmri tíma til hugðariðkana. Þetta kemur berlega fram í bókaútgáfu þeirra feðganna. Í stríðslokin settu þeir á stofn Bók-fellsútgáfuna, arðvænlegt fyrirtæki á þeim tímum og sívaxandi útgáfufyrirtæki. Ævisögur landstólpa, endurminningar hagalína og athafnamanna, bréfasöfn og viðtalsöfn, nú síðast eftir Valtý ritstjóra og kemur þriðja bindi þeirra á markaðinn innan skamms. Áhugamál Magnúsar skína greinilega út úr mörgu bókavali útgáfunnar, enda er hann galinn af áhuga á öllu fólki, lifandi og dauðu. Hann hefur bókstaflega þrælstúderað ýmis hin merkari og lítt ræktu skáld, svo sem Hannes Hafstein og kann ógrynni af kvæðum hans og undramargt í kringum flest þeirra. Hann hefur líka yndi af málalísi og oft hefur hann gefið síðasta stórféð sitt fyrir málverk eftir Kjarval, enda segir sá mæri meistari: „Hann er gáfastur af okkur öllum, hafðu það eftir mér, já hann er miklu gáfaðri en við allir saman.“

Fylling hugsjónar.

Magnús Kjaran var einn tryggasti stuðningsmaður Ásgeirs Ásgeirssonar við forsetakjörið. Honum varð að ósk sinni, en þrátt fyrir hita bardagans og öndverða afstöðu eigin flokks, heldur hann samri vináttu við Ólaf Thors og jarlinn í Sigtúnum. Eftir

kosningarnar hefur hann jafnan skipað nánustu hirðforsetans með miklum sóma. Þannig er líka með gamla baráttufélaga úr ungmennafélagshreyfingunni. Hann hefur haldið vináttu þeirra óskertri, þrátt fyrir viðskilnað og öldurót breyttra tíma. Sennilega stafar það meðfram af því, að hann hefur alla tíð verið sveimhuga próblembarnið í hópnum, án þess hann hafi nokkur tíma verið vandræðabarn. En hann hefur gert annað, sem fáir hafa sennilega veitt athygli, en er þó sérlega athygli vert: Ísmeygilega og þó algjörlega heiðarlega og sennilega óafvitandi, hefur hann gert Ljónahreyfinguna hér á landi að mikið því sama, sem ungmennafélagshégiljan var fyrir aldamótakynslóðina. Þeir Ljónsmenn gróðursetja að visu ekki trjáplöntur, en hafa stundum ölföng á samkomum sínum, en þeir hafa víða sáð og það fræ ber tvímæla laust góðan ávöxt. Það er dálítið sniðugt að selja mönnum dýrar veitingar og taka lögg í glasi, reifa þörf og nytsöm málefni og verja síðan ágóða til beinna líknarstarfa, til þeirra, sem ríkasta hafa þörfina. Það er nokkuð dæmigert fyrir Magnús Kjaran, að einmitt hann skyldi gangast fyrir stofnun þessara félaga hér á landi.

Bindindisfremd er gustuk fjarri anda Magnúsar Kjaran. Hann er enginn meinlætamaður í lifnaði, kann vel að meta gildi hóflegra nautna og iðkar þá engan sleiturlegan dárskap. Þegar gufurnar leita til efri byggðanna kemur fátæki innanbúðarstrákurinn í Skothúsinu til sögunnar og glímir við heimsborgarann og sjentilmanninn. Samt leggur hann í engin stórvirki og lætur annarra lönd óskert, því hann veit af langri lífsreynslu að vit er ávallt verði betra.

Því skal hann fá þann ágætta forna vitnisburð, sem þeir einir hljóta, sem góðir eru til liðveizlu og enginn ber óverðugum á brýn með nokkrum sanni: Hann er drengur góður.

Tryggur.